

QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI

ILMIY-ELEKTRON JURNALI
9-SON

KOKAND UNIVERSITY | **2023**
HERALD | **VOLUME №9**

**QO‘QON
UNIVERSITETI
XABARNOMASI
9-SON**

**KOKAND
UNIVERSITY
HERALD
VOLUME 9**

**ВЕСТНИК
КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫПУСК 9**

9/2023

QO'QON UNIVERSITETI

XABARNOMASI

Ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

G'.E.Zaxidov

Bosh muharrir:

Sh.R.Ruziyev

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

A.A.Yusupov

Sahifalovchi muharrir:

T.M.Umarov

Texnik muharrir:

D.Z.Solidjonov

Tahririyat hay'ati:

1. I.f.d., prof., S. G'ulomov (O'z.R. Fanlar Akademiyasi)
2. DSc., prof., Sh. I. Mustafakulov
3. DSc., Mark Rozenbaum (AQSH)
4. PhD., I. Bobojonov (IAMO, Germaniya)
5. PhD., N. Djanibekov (IAMO, Germaniya)
6. PhD., K. Akramov (IFPRI, AQSH)
7. PhD., N. Yusupov (Woosong University, J.Koreya)
8. DSc., D. Xosilova (University of Wyoming, AQSH)
9. I.f.d., prof., B. Salimov (TDIU)
10. I.f.d., prof., K. Axmedjanov (KIUT)
11. I.f.d., prof., N. Maxmudov (TDIU)
12. PhD., Sh. Aktamov (Singapur universiteti)
13. I.f.d., prof., U. Gafurov (TDIU)
14. I.f.d., prof., X. Qurbonov (TDIU)
15. F.f.n., dotsent D. Xodjayeva (QDPI)
16. I.f.n., dotsent, N. Urmonov (TDIU)
17. F.f.d., prof., Sh. Shaxobidinova (ADU)
18. F.f.d., prof., M. Umarxodjayev (ADU)
19. I.f.n., dotsent, J. Qambarov (FarPI)
20. PhD, dotsent, D. Rustamov (ADU)
21. I.f.n., dotsent, A. Islamov (Qo'qon universiteti)
22. PhD., M.Najmiddinov (Qo'qon universiteti)

Qo'qon universiteti xabarnomasi

("Вестник Кокандского университета – Kokand University Herald") ilmiy-elektron jurnali Qo'qon universiteti Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2020-yil 10- oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №1138 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-1695 ISSN-raqami olingan.

© "Kokand University" – 2023

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turkiston ko'chasi, 28 a-uy, 1-xonadon

Mundarija:/Outline:

Iqtisodiyot / Economy			
1.	Sh.Ruziyev	O'zbekistonda smart turizmni zamonaviy prinsiplari asosida rivojlantirish va bunda xorij tajribasidan foydalanish	3-6
2.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Strategy for the development of free economic zones in Uzbekistan	7-10
3.	K.Светлана O.Арзикулов Г.Атамуратова	Методы управления кредитным портфелем коммерческих банков	11-16
4.	J.Bobanazarova L.Zulfikarova	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida yoshlarning kasbiy layoqatlarini shakllantirish	17-20
5.	K.Kurpayanidi	Institutional aspects and risks in the digital economy: ways to reduce uncertainty for economic agents	21-25
6.	A.Abduvoxidov X.Nazarov	Qishloq xo'jaligi tarmog'ini zamonaviy axborot texnologiyalari orqali raqamlashtirish va innovatsiyalarni jadallashtirish istiqbollari	26-30
7.	Sh.Rasulova	Oziq-ovqat sanoat korxonalarini faoliyatini boshqarish hamda korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	31-34
8.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Influence of the volume of industrial production in Uzbekistan on the import trend	35-40
9.	M.Turg'unov	Raqamli iqtisodiyot sharoitida oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatida zamonaviy boshqaruv istiqbollari	41-45
10.	K.Svetlana U.Gulmira	Tadbirkorlik faoliyatida motivatsiya modellarining xorijiy davlatlar tajribalarining ahamiyati	46-49
11.	Г.Хусанова	Худудлар саноатини комплекс-инновацион ривожлантириш модели (Наманган вилояти мисолида)	50-52
12.	T.Boburjon J.Mamasoliyev	Mamlakat yalpi ichki mahsulotiga soliq turlarining ta'siri	53-60
13.	A.Abdusamadov	A comprehensive analysis of the impact of globalization on auditing standards	61-63
14.	K.E. Grishin Y.Djabbarova	Features of printing production in modern conditions	64-67
15.	X.Gafurov S.Abdulhamidov	Mamlakat yalpi ichki mahsulotini rivojlantirishda kichik biznesni o'rni va duch kelishi mumkin bo'lgan muammolar tahlili	68-71
16.	A.Abdusamadov D.Xo'jamurodov	Moliyaviy texnologiyalar tarixi va rivojlanishi: O'zbekiston misolida	72-74
17.	D.To'xtamurodov	Erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirishni boshqarishning samaradorligi	75-78
18.	Н.Мукумова	Состояние, тенденции и особенности развития рынка услуг высшего образования в Узбекистане	79-84
19.	J.Turg'unov	Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari	85-87
20.	U.Mamadaliyev	Specific characteristics of tour operator activity management	88-90
21.	М.Усмонов	Актуальные вопросы достижения точки безубыточности на предприятиях	91-94
22.	Kh.Gafurov	Unraveling complexity: assessing the impact of real effective exchange rate on Uzbekistan's trade dynamics	95-98
23.	L.Yoqubov	Iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari tahlili	99-101
24.	Z.Umarova	Iqtisodiy islohotlar sharoitida korxonalarni boshqarish	102-105
25.	O.Umarov Yo.Murodova	Sayyohlar uchun yovvoyi tabiat farovonligini oshirishda marketingdan foydalanish	106-108
26.	Sh.Saloxitdinov	Mehnat bozoriga oliy ta'lim muassasalari tomonidan bitiruvchilarni tayyorlashni tartibga solishning institutsional asoslari	109-112
27.	Sh.Rasulov	Mehnat resurslarining iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha bandligining joriy holati tahlili	113-116
28.	G.Melibaeva	An overview of the function of human resource management in employee performance and motivation	117-121
29.	M.Gulomkodirova	An overview of green banking practices in Uzbekistan	121-125
30.	M.Tojiyeva	Kichik biznesni rivojlantirishning mamlakat ijtimoiy- iqtisodiy hayotidagi ahamiyati	126-130
31.	Sh.Po'latov Sh.Musabekov	The study of value-added tax: knowledge from the eu vat experience and Uzbekistan's vat system	131-135
32.	M.Sultonov	Fond bozori va unda tijorat banklarining tutgan o'rni	136-139

33.	Sh.Po'latov	O'zbekiston respublikasida qo'shilgan qiymat solig'i va aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilarini bir-biridan farqli jihatlarini baholash	140-143
34.	A.Baxromov	Increasing the economic efficiency of textile industry enterprises through digital technologies	144-146
35.	H.Rasulov	Siyosiy mojarolarning turizmga ta'siri	147-150
36.	D.Mamayusupova	Turizm sohasida davlat-xususiy sherikligi ishtirokchilarining o'zaro hamkorligi samaradorligini oshirish	151-153
Pedagogika / Pedagogy			
37.	M.Ganiyeva D.Ergasheva	Unlocking knowledge: key pedagogical aspects of the study of philology	154-158
38.	Sh.Jumanova A.Abdullayev M.Odilova	O'zbekistonda pisa testi natijalari va boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini bu testga tayyorlash istiqbollari	159-162
39.	M.Temirova	Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ichki ishlar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamlanishi	163-165
40.	G.Sanginova	Erta bolalik ta'limini qo'llab-quvvatlashda oilalarning roli	166-169
41.	N.Valiyeva	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyasini rivojlantirish yo'llari	170-173
42.	V.Abdullaeva	Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarining o'rganilishi hamda asardagi somatik frazeologik birliklarning qo'llanilishi	174-179
43.	S.Asilova	Tarbiyasi qiyin o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish masalalari	180-183
44.	Z.Eraliyeva D.Djo'rayeva	Bolalar tafakkurini rivojlantirishda ayrim didaktik o'yinlarning ahamiyati	184-186
45.	G.Komiljonova	Fanlararo bog'lanishlar asosida talabalarni bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish	187-192
46.	Sh.Pardayev	O'quvchilarning individual o'quv natijalarini baholashga zamonaviy yondashuvlar	193-196
47.	A.Mirzakulov	IIV akademiyasi kursant qizlarini zamonaviy krossfit sport turi orqali jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish	197-200
48.	F.Berdibekova	Akmeologik yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik mexanizmlari	201-203
49.	H.Akbarova	Talim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida samaradorligini oshirish (onlayn o'yinlar)	204-208
Filologiya / Philology			
50.	M.Mamatqulova	How does a person become multilingual?	209-2012
51.	M.Mamatqulova	Needs analysis as a main phase for designing english for specific purposes (esp) course	213-216
52.	L.Uzakova	O'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik birliklarning lingvokulturologik tadqiqi: o'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik vositalarning chog'ishtirma tadqiqi	217-221
53.	G.Xoldorova	Alisher Navoiy ijodida sakkokiy an'analari	222-224
54.	M.Парпиева	Актуальные вопросы изучения русского языка	225-227
Raqamli texnologiyalar / Digital technologies			
55.	C.Гулямов A.Шермухамедов Б.Шермухамедов	Применение искусственного интеллекта в образовании	228-232
56.	F.Mulaydinov D.Otajonova	Breaking language barriers: the future of english language teaching with ar/vr technology	233-236
57.	F.Mulaydinov A.Abdullayev M.Odilova	Ta'limda raqamli texnologiyalarning roli	237-240
58.	T.Azimova	Matematikani o'qitishda qiyosiy usullar va o'quv texnologiyalari	241-244
59.	Sh.Akhunova	Concerns regarding the use of foreign experience and the significance of using digital technologies to boost the tourism network's competitiveness	245-249
60.	B.Akramov	Fizika fanini o'qitishda zamonaviy texnikalardan foydalanish va zamonaviy texnik qurilmalarni amaliy o'rganish	250-253

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARI FAOLIYATIDA ZAMONAVIY BOSHQARUV ISTIQBOLLARI

Turg'unov Muxriddin Mo'yidinjon o'g'li

Farg'ona politexnika instituti
Katta o'qituvchisi i.f.f.d., (PhD)
Tel: +99891-770-81-88
E-mail: Turgunovmuxriddin77@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2023-yil

Tasdiqlandi: 26-dekabr 2023-yil

Jurnal soni: 9

Maqola raqami: 9

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.831>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/

keywords

Raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, boshqarish mexanizmi, oziq-ovqat sanoati, zamonaviy boshqaruv, oziq-ovqat mahsulotlari eksporti.

ANNOTATSIYA

Maqolada raqamli iqtisodiyot mamlakat iqtisodiy tarmoqlarini, xususan, oziq-ovqat sanoatini yanada rivojlantirishning asosiy omili sifatida qaralgan. Oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatini tashkil etishda raqamli iqtisodiyotning unsurlaridan samarali foydalanish va yo'lga qo'yish usullari o'rganilgan. Oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatiga zamonaviy boshqaruv mexanizmini tatbiq etish hamda uni rivojlantirish, ushbu jarayonda boshqaruvga ta'sir etuvchi omillarni, xususan, raqamli iqtisodiyotni alohida o'rganish, oziq-ovqat sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish va oziq-ovqat ishlab chiqaruvchi korxonalarini qo'llab-quvvatlash muhim sanaladi. Oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatini zamonaviy boshqaruv tizimlaridan foydalanish hamda uning dolzarbligi ochib berilgan.

Kirish. Raqamli iqtisodiyot va uning O'zbekiston Respublikasida, xususan, oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishdagi rolini oshirish, ushbu sanoatda raqamli iqtisodiyot dasturlarini takomillashtirish, uni turli xorijiy davlatlar misolida ko'rib chiqish va oziq-ovqat sanoatida raqamli iqtisodiyotni yanada rivojlantirishning oqilona usullarini o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Biz ko'rib chiqayotgan masalalar bo'yicha, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF6079-sonli farmoni, "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ4699-sonli qarori, "Raqamli iqtisodiyot va "Elektron hukumat" tizimi infratuzilmalarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ4321 sonli qarorlarida keltirilgan bir qator vazifalar mamlakatimiz iqtisodiyoti, shuningdek, oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyati uchun ushbu maqolada amalga oshirilgan tahlillar naqadar dolzarbligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda iqtisodiyotni raqamlashtirish strategik ahamiyatga ega bo'lgan masala hisoblanib, O'zbekistonda yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kundan kunga rivojlanib boribmoqda. Ushbu raqamli texnologiyalardan oziq-ovqat sanoat korxonalarini boshqaruvda, masulot ishlab chiqarish jarayonida keng foydalanilmoqda. Ushbu tadqiqot mavzusini tanlashga yuqorida qayd etilgan dolzarb masalalar ta'sir ko'rsatdi. Oziq-ovqat sanoat korxonalarini boshqaruvini takomillashtirishga hissa qo'shadigan o'tkir muammo bilan chambarchas bog'liq.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tadqiqotni amalga oshirishda oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatini boshqarish bo'yicha mahalliy olimlarimizdan I.Y. Umarovning tadqiqotlarida tadqiq qilingan. Hududlarda oziq-ovqat sanoati korxonalarining moliyaviy iqtisodiy salohiyati amaliy jihatdan baholangan¹.

Xorijiy tadqiqotchi olimlardan M.Porter, M.V.Taradina, N.Protsiuk, O.Gorb, R.Grant va boshqalar. Sanoat sohasini, jumladan,

oziq-ovqat sanoati faoliyatini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirishga hamda soha faoliyatini vertikal va gorizontal klasterli yondashuv asosida rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar olib borgan².

Fikrimizcha, oziq-ovqat sanoati korxonalarining klaster tizimi orqali boshqarish jarayoniga omillar ta'sirini baholash, oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatiga mavsumiylik omili ta'sirini baholash va oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari soha faoliyatining rivojlanish davrini qisqartiradi hamda iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari ortadi.

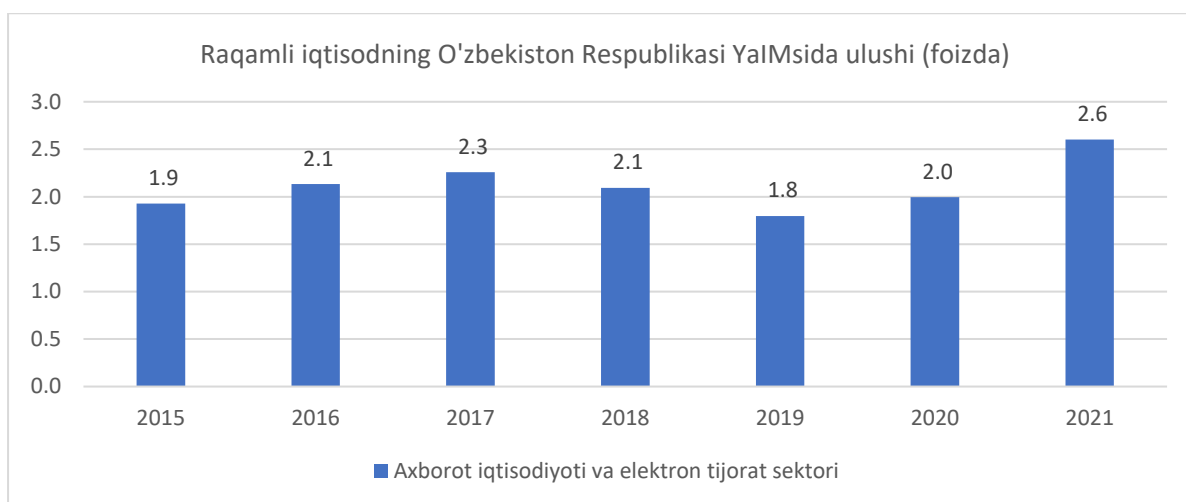
Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotni amalga oshirishda oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyati ko'rsatkichlarini baholash asosida monografik tadqiqotlar asosida nazariy va amaliy jihatdan keng o'rganib chiqildi. Rasmiy statistik ma'lumotlari asosida asosiy ko'rsatkich hisoblangan boshqaruv samaradorligi ko'rsatkichlari aniqlandi. Tadqiqotni amalga oshirish jarayonida tadqiqot metodologiyasi sifatida ilmiy abstraksiya, korrelyatsion-regression tahlil, tahlil va sintez usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasida 2022-yilda hududlar bo'yicha oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishning o'sish sur'ati tahlil qilingan. Hududlar kesimida ishlab chiqarish sanoatida eng yuqori o'sish sur'ati 132,8% bilan Xorazm viloyati keying o'rnlarda esa Sirdaryo viloyati va Toshkent shahrlari hissasiga to'g'ri kelmoqda. Undan keyingi o'rnlarni Samarqand shahri(121,8%) va Andijon viloyati(118,6%) egallamoqda. Ishlab chiqarish sanoatining eng past o'sish ko'rsatkichi esa Navoiy, Surxondaryo va Farg'ona viloyatlariga to'g'ri keladi.

Raqamli iqtisodiyot yalpi ichki mahsulotimizga ham bevosita ham bilvosita o'z ta'sirini o'tkazmay qolayotgani yo'q. Ammo rivojlangan davlatlardan farqli o'laroq raqamli iqtisodiyotning mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 2% atrofida stabil saqlanib turibdi. (1-rasm)

¹Umarov I.Yu. Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish (Andijon viloyati misolida). Diss. i.f.n. AMII 149 b. A. – 2009

²Полухин А.А. Организационно-экономический механизм модернизации сельского хозяйства России// А.А. Полухин// Аграрная Россия. – 2012 - №5 с. 23-29

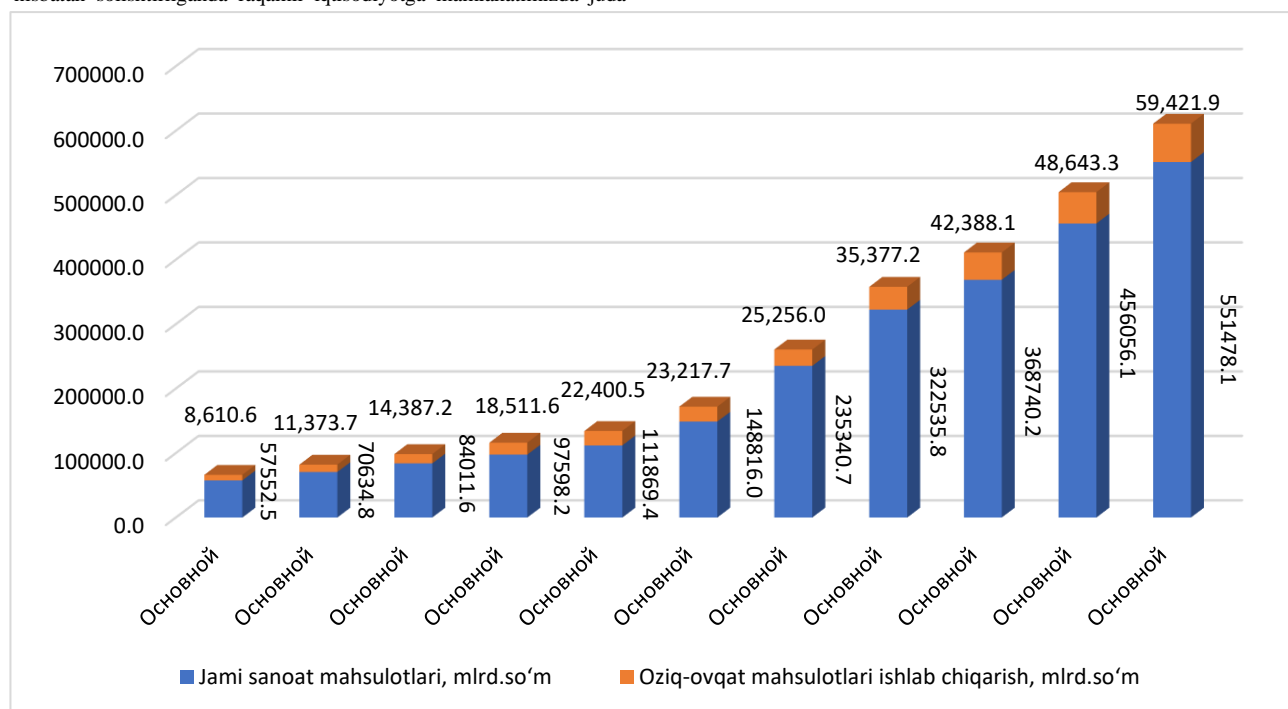

1-rasm. Raqamli iqtisodiyotning O'zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsulotidagi ulushi

“Raqamli O'zbekiston-2030” dasturi amalga oshirilishining birinchi yili bo'lgan 2020-yilda axborot va kommunikatsiyalar sohasiga investitsiyalar sezilarli darajada o'sdi: yil davomida +115.9 foizga, ya'ni 4128.2 mlrd so'mga. Shu bilan birga, 2021-yil dastlabki ma'lumotlariga ko'ra 5747.4 mlrd so'm investitsiyalar AKT va dasturiy ta'minotlar uchun jalb qilingan. Lekin umumiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarga nisbatan solishtirilganda raqamli iqtisodiyotga mamlakatimizda juda

kam miqdorda investitsiya jalb qilinmoqda; 2019-yil 1.9%, 2020-yil 3.6%, 2021-yil 2.3%.

Ushbu tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2012-2022-yillar davomida mamlakatimizda ishlab chiqarish sanoatining o'sish sur'ati oxirgi yillarda pasayib borganiga qaramasdan uning tarkibida oziq-ovqat mahsulotlarining o'sish ko'rsatkichlari ortib borgan.

2-rasm. Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishning rivojlanishi³

Oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatini boshqarishda bugungi kunda klaster asosida faoliyatni boshqarish samarali sanalmoqda. Bunda faoliyatida ishtirok etuvchi bir necha hamkorlar, biznes muhiti elementlarini o'z ichiga olgan klaster tarkibidagi biznes-jarayonlarni boshqarish tashkiliy hamkorlik asosida hal etiladigan asosiy masalalardan biridir. Ushbu turdagi hamkorlikning afzalliklari quyidagilardan iborat:

- barcha darajadagi ishtirokchilarning yaqin hamkorligi;
- ishtirokchilarning ushbu hamkorlikka nisbatan qiziqishi;
- biznes va uni tashkil etish etikasi;
- uzoq muddatli hamkorlik va unda burchlarning paydo bo'lishi;
- bir-biriga nisbatan ishonch va samimiyat belgilarining mavjudligi.

Klaster tuzilmalarida munosabatlar nafaqat sanoqli ishtirokchilari o'rtasida, balki bir vaqtning o'zida butun guruhda quriladi, bu esa boshqaruv funksiyalarini bir muvofiqlashtirish aloqasi doirasida integratsiya qilish va birlashtirish jarayonini yanada murakkab va ko'p qirrali qiladi⁴.

Klaster uchun tizimni birlashtirish xususiyati eng muhim jihat hisoblanib, uning kuchlilik darajasi klasterni shakllantiruvchi va mustahkamligini ta'minlovchi omillarning mavjudligi va hajmi bilan belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-may kungi O'RQ-537-son “Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida”gi qonuni asosida oziq-ovqat sanoati sohasida tashkil etilishi taklif etilayotgan “Davlat xususiy sherikchiligi asosidagi oziq-ovqat sanoati korxonalar klasteri” faoliyati soha korxonalarini iste'moli hamda iste'molga taqdim

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi ma'lumotlari asosida tayyorlangan.

⁴ Porter M. Competition Moscow: Publis'ing House “Williams”, 495 p. P. 207. 2001

etilayotgan ishlab chiqarish va taqsimoti jarayonidagi klasterning yadrosi hisoblangan davlat-xususiy sherikchilik tamoyilida tashkil etilgan klaster orqali shakllantirilgan yetkazib berish tizimi hamda ularni mahsulotlarini oziq-ovqat sanoati korxonalariga yetkazib beriladigan resurslar va iste'molchilarga mavjud talab asosida yetkazib berishga tayanadi. "Davlat xususiy sherikchiligi asosidagi oziq-ovqat sanoati korxonalar klasteri" respublika hududida yashovchi barcha iste'molchilarning oziq-ovqat sanoati yo'nalishdagi barcha ehtiyojlarini qondirishni ko'zda tutadi va umumiy holda uning tarkibi va faoliyat yo'nalishlari belgilangan.

Oziq-ovqat sanoati korxonalar uchun taklif etilayotgan klasterning markaziy subyekti hisoblangan korxonaning shakli sheriklar – mahalliy davlat boshqaruvi organ vakillari, xususiy tadbirkorlar hamda iste'molchilar vakillaridan iborat ta'sischiylarning qo'shgan ulushidan kelib chiqib shirkat yoki hissadorlik korxonasi shaklidan iborat bo'ladi. Qabul qilinadigan qarorlarni ishlab chiqishda har uchala sherikning ishtirok etishi amalga oshiriladigan faoliyat natijasi bo'lgan mahsulotni yaratish, taqsimlash va iste'mol qilish jarayonidagi barcha subyektlarning manfaatlarini hisobga olinishini ta'minlaydi.

"Davlat xususiy sherikchiligi asosidagi oziq-ovqat sanoati korxonalar klasteri"ning boshqa oziq-ovqat klasterlardan alohida jihati shundaki – korxonalar o'z faoliyati davomida bozor qonunlariga bo'ysunadi va oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishdagi mavsumiylik muammosini kamaytirishga va uning narx mexanizmi ta'sirini sezilarli kamaytiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 20-martdagi PQ-4246-son "O'zbekiston Respublikasida bog'dorchilik va issiqxona xo'jaligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori asosida bu jarayonda zaruriy tarmoq issiqxona va saqlash obyektlarini qurish korxonalar uchun moliyaviy jihatdan nisbatan qimmatga tushadi va ushbu vositalarni qurish uchun korxonaga juda katta hajmdagi moliyaviy resurslar zarur bo'ladi. Aynan mana shu jarayonda davlat-xususiy sherikchilik mexanizmi orqali jarayonni moliyalashtirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarning bir qismini ta'minlaydi⁵.

Boshqacha aytganda, davlat-xususiy sherikchilik mexanizmi asosidagi oziq-ovqat sanoati korxonalar klasterining uchta asosiy jarayonida davlatning ishtiroki muhim hisoblanadi:

1. Oziq-ovqat mahsulotlarini sotib olishda iste'molchilarning daromadi hamda ishlab chiqarish xarajatlarini inobatga olib, ulgurji va chakana narxlar belgilanishida qatnashish.

2. Klasterning asosiy bo'g'inini hisoblangan oziq-ovqat mahsuloti ishlab chiqaruvchi korxonalar tomonidan zaruriy korxonalar, issiqxona, muzlatgich bino-inshoot va boshqa tizimlarni yaratish jarayoni uchun moliyaviy resurslarni kiritish jarayonidagi davlat xususiy sherikchilik shaklida ishtirok etadi.

3. Ishlab chiqarilgan va iste'molchilarga yetkazib berilayotgan oziq-ovqat mahsulotlarining sifatini belgilovchi sifat me'yorlari va standartlarini ishlab chiqish hamda unga amal qilinishini nazorat qilish jarayonidagi ishtirok.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 20-yanvar, 37-sonli "Respublikada oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarini yanada qo'llab-quvvatlash to'g'risida" qarorida quyidagilar belgilab berilgan:

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha yangi tashkil etilayotgan istiqbolli loyihalarning infratuzilmasini yaratish bilan bog'liq xarajatlarning 50 foizini, lekin har bir loyiha uchun 100 mln so'mdan ko'p bo'lmagan miqdorda qoplash nazarda tutilgan.

Ko'zda tutilgan maqsadlardan kelib chiqib, "Davlat xususiy sherikchiligi asosidagi oziq-ovqat sanoati korxonalar klasteri"ni tashkil etuvchi subyektlarning asosiy tarkibiga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Qishloq xo'jaligi – korxonalar uchun asosiy xomashyo yetkazib beruvchi tizim.

2. Saqlash tizimi – mavsumiylik xususiyatini kamaytiradi, natijada klasterning samaradorligini oshirilishiga erishiladi hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sifatli va katta miqdorda saqlashni yo'lga qo'yish faoliyatiga mavsumiylikning ta'sirini kamaytiradi, natijada klasterning ish samaradorligi va muntazamligi oshirilishiga erishiladi.

3. Xo'jalik yurituvchi subyektlar – oziq-ovqat sanoati korxonasida amaliy faoliyat bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlar bilan ta'minlaydi.

4. Issiqxonalar – oziq-ovqat sanoati korxonasini qish mavsumida uchun asosiy xomashyo yetkazib beruvchi bo'g'in hisoblanadi.

5. Oziq-ovqat sanoati korxonasiga asosiy xom ashyolarni chorvachilik va bog'dorchilik orqali yetkazib beriladi.

6. Yetkazib berish tizimlari oziq-ovqat sanoati klasterini tashkil etuvchi qishloq xo'jaligi, chorvachilik, bog'dorchilik va asosiy xomashyoni saqlash o'zaro tizimlarini birlashtiradi (2-rasm).

Ushbu klasterning asosini tashkil etuvchisi bo'lgan davlat-xususiy sherikchilik tamoyili asosida tashkil etiladigan oziq-ovqat sanoati korxonasi aholi punktlarining tabiiy-geografik joylashuvi, iste'molchilar soni, daromadi, to'lov qobiliyati, barcha iste'molchilar hajmi va boshqa bir qator omillarni hisobga olgan holda oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqaradi⁶.

Oziq-ovqat sanoati faoliyatida klaster tarkibidagi korxonalar, ta'minotchilar va xomashyo yetkazib beruvchilar o'rtasidagi faoliyatni to'g'ri tashkil etish hamda aholi fikrini bilish va ular bilan doimiy aloqa o'rnatish zarur. Tadqiqot ishini amalga oshirish davomida "Oziq-ovqat sanoati korxonalar klasteri"ni tashkil etish hamda uning ijobiy jihatlari va korxonalar faoliyati davomidagi samaradorliklar aniq asoslarga tayanagan holda keltirildi. Ushbu klaster tizimidagi munosabatlarni milliy korxonalar faoliyatiga mos tashkil etilishini ta'minlash va nazorat qilishda oziq-ovqat sanoati korxonalar uchun amaliy faoliyatda foydalanish uchun tavsiya sifatida taklif etildi.

Oziq-ovqat sanoati korxonalarining barqaror rivojlantirish holatiga erishishda muhim omillar sifatida iste'molchilar, investorlar, davlat va umuman, jahon hamjamiyati tomonidan qo'yiladigan talablarga javob beradigan mexanizmi to'g'ri tanlab olish va uni qo'llash muhim hisoblanadi.

Korxonaning barqaror rivojlanishini ta'minlash o'rinli darajada foydalanish maqsadida taklif etilayotgan mexanizmda ushbu korxonalarining barqaror rivojlantirish uchun amaldagi sifat darajasini takomillashtirish hamda asosiy ishlab chiqarish faoliyatini har tomonlama ko'tarish bilan erishiladi.

Korxonani barqaror rivojlanishga erishish bo'yicha ahamiyatga ega bo'lgan qator chora-tadbirlar, xususan, raqamli texnologiyalarga asoslangan boshqaruvi rejasi ishlab chiqish. Bu esa ushbu sanoat tarmog'i korxonalarining rivojlanishi va taraqqiyotga erishishi imkoniyatlarini oshirmay qolmaydi. Ishlab chiqarish rejasi optimallashtirish, ishlab chiqarilgan mahsulotlarning sifat salohiyatini ko'tarishga qaratilgan tashkiliy chora-tadbirlarini ishlab chiqish, ishlab chiqarilgan mahsulotlarni mahalliy bozorlarda hamda jahon bozorida sotish, korxonalar o'rtasidagi raqobat ustunligini ta'minlovchi mexanizmlarni ishlab chiqish, jahon tajribalari asosida mahsulot tannarxini pasaytirish yo'llarini ilmiy jihatdan asoslash, ehtimoliy tushga ega bo'lgan ichki va tashqi risk darajasini to'g'ri baholash asosida riskni minimallashtirish kabi muhim omillarni e'tiborga olish korxonalarining rivojlanish bo'yicha ishlab chiqiladigan strategiyalarini amalga oshirishning aniqlik darajasini oshiradi.

Shuning uchun korxonalarining asosiy faoliyati davomidagi ehtimoliy muammolarni oldindan prognoz qilish hamda ularni yumshatish bo'yicha quyidagi bir nechta chora tadbirlarni amalga oshirish samarali natija beradi:

– iqtisodiy omillar – daromad hajmiga mutanosib ravishda, korxonalarda ish haqi, resurs komponentlari uchun ajratilgan xarajatlardan, mahsulot tannarxi va boshqalarni o'z ichiga oladi;

– texnologik omillar – korxonada ishlab chiqarishni yetarlicha diversifikatsiyasini ta'minlovchi texnologiyalar bo'lib, korxonada mahsulot tayyorlash hamda undagi jarayonlarini avtomatlashtirish, xomashyo va energiya tejamkor texnologiyalar ulushini ko'paytirishni nazarda tutadi;

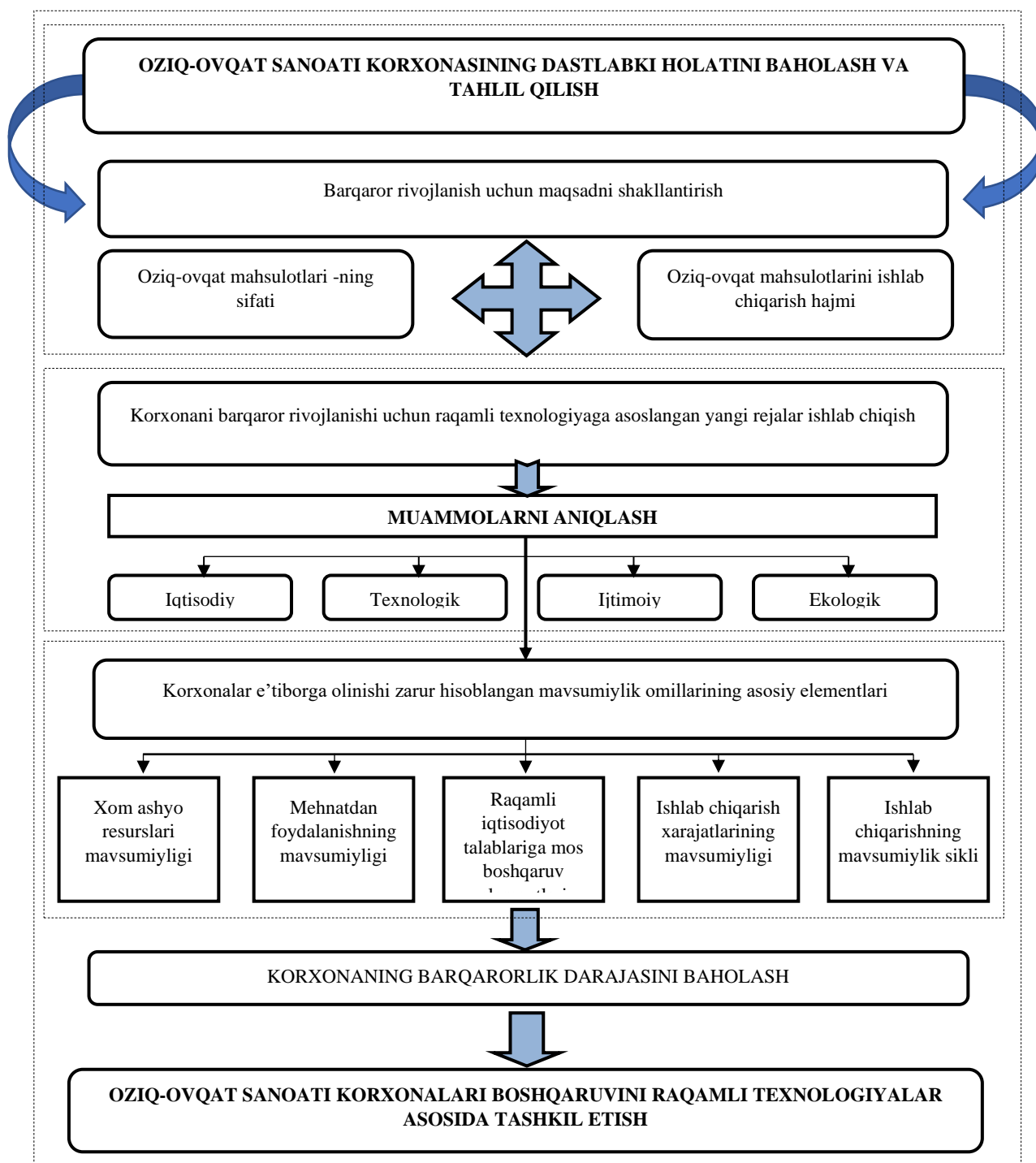
– ijtimoiy omillar – zamonaviy bilimlarga ega xodimlar ulushini oshirish, marketing tizimi orqali talabni to'laqonli o'rganish, raqamli texnologiyalar bilan ishlash tizimini jadallashtirish va boshqalardan iborat;

– ekologik omillar – mahsulot ishlab chiqarish jarayonida musafiro rivojlanish mexanizmi (MRM)ni hisobga olish, atrof-muhitni asrab-avaylash tendensiyasiga amal qilish va boshqalardan tarkib topadi.

⁵ Umarov I.Y. Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish istiqbollari. Monografiya. – T.: Fan va texnologiyalar, 2014. –23 b.

⁶ Mirzayev A.T. O'zbekistonda turistik-rekreatsiya faoliyatini boshqarish metodologiyasini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc.) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. –T.: TDIU. 2021. – 254-b.

3-rasm. Oziq-ovqat sanoati korxonalarini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish mexanizmi.

Mahsulot ishlab chiqarishi hamda uning mavsumiylik tebranishlarni hisobga olgan holda ishlab chiqarish samaradorligi jihatidan kelgusida yaxshi samara berishida bu muhim omil ekani amaliyotda ma'lum. Oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyati yo'nalishini yanada rivojlantirishda muhim o'rin tutuvchi oziq-ovqat sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirishning mazkur tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi amalda foydalanish uchun taklif etildi.

Mazkur yo'nalishda oziq-ovqat sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish asosida yangi harakatlar dasturini aniq tanlab olish muhim hisoblanadi. Shuningdek, ushbu korxonalarining kelajakda qanday o'rinni egallashi va iqtisodiy ko'rsatkichlarini belgilab olish va unga yetishish yo'lida innovatsion mexanizm va zamonaviy modellardan qo'llash asosida boshqaruv taktikasini hamda boshqaruvning samarali qarorlarini tanlash soha korxonalarining barqaror rivojlanish darajasini belgilab beradi, darajasini belgilab beradi.

Xulosa va takliflar. Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatini boshqarish mexanizmi ta'sir etuvchi omillar, xususan, raqamli texnologiyalarga asoslangan tizimni joriy qilish hamda

ularning o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish asosida quyidagi xulosalarni qilish mumkin:

- oziq-ovqat mahsulotlariga ehtiyoj hamisha yuqori bo'lganligini, bu ehtiyoj bundan buyon ham ortib borishini hisobga olib, mazkur sohadagi tadbirkorlik subyektlari faoliyatini yanada rivojlantirish zarur;

- oziq-ovqat korxonalarining xomashyo manbasi bo'lgan qishloq xo'jaligida sanoat ishlab chiqarishning kichik sanoat korxonalariga davlat ko'magini berish hamda ularga qo'shimcha imtiyozlar yaratish;

- oziq-ovqat sanoati korxonalarini ishlab chiqarish salohiyati, bilimi hamda malakasini oshirish tizimini yangilash va takomillashtirish.

- tadqiqot davomida klaster tarkibidagi korxonalar, ta'minotchilar va agrar soha o'rtasidagi munosabatlarni shakllantirish hamda ushbu munosabatlarni to'g'ri tashkil etilishini ta'minlash maqsadida amaliyotda foydalanish uchun ishlab chiqilgan "Oziq-ovqat sanoati korxonalarini klasteri"ni raqamli texnologik tizim asosida tashkil

etish hamda uning natijasida erishiladigan natijalar, shuningdek, oziq-ovqat ishlab chiqarish faoliyatida jarayonni samarali tashkil etishda foydalanish amaliy izohlandi.

“Oziq-ovqat sanoati korxonalar klasteri” klaster tizimini amaliyotda tashkil etish samaradorligini baholashda hududlarda inson kapitalini rivojlanish darajasini, klasterning hudud iqtisodiyotiga ta'sirini, investitsion va innovatsion faoliyatni, klasterning tashqi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ziyavitdinova N.M. Oziq-ovqat sanoati korxonalar faoliyatini iqtisodiy samaradorligini oshirish. Diss. i.f.n. Bux oz.ov YeSTI 155 b. B. – 2006.
2. Umarov I.Yu. Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish (Andijon viloyati misolida). Diss. i.f.n. AMII 149 b. A. – 2009
3. Poluxin A.A. Organizatsionno-ekonomicheskii mexanizm modernizatsii selskogo xozyaystva Rossii/ A.A. Poluxin// Agramaya Rossiya. – 2012 - №5 s. 23-29
4. Turgunov, M. (2021). Issues of innovative approach and financing of innovative projects in rapid economic development. Экономика и социум, (7), 151-159.
5. Turgunov, M. (2021). State and prospects of the Republic of Uzbekistan in international ratings of innovation development. Theoretical & Applied Science, (7), 37-42.
6. Turgunov, M. (2019). Mechanisms of effective management of corporations in the republic of Uzbekistan. In Теория и практика корпоративного менеджмента (pp. 123-124).

aloqalarini rivojlanish darajasini, raqobat darajasini hamda ishbilarmolik muhitini tahliliy o'rganish lozim.

Oziq-ovqat sanoati korxonalar faoliyatini rivojlantirib borishga xizmat qiluvchi strategik salohiyat ko'rsatkichi korxonaga qarashli moddiy va nomoddiy boyliklar hamda ulardan foydalanish imkoniyati va manbalari bilan bog'langan holda baholanishi maqsadga muvofiqligi aniqlandi.

7. TURGUNOV, M. M. U. (2022). The state of the food industry in uzbekistan and some aspects of its management. Theoretical & applied science Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 156-162.

8. Umarov Toxirjon Mamurjonovich. (2024). ERKIN IQTISODIY ZONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA INNOVATSIYALAR VA INVESTITSIYALARNI RAG‘BATLANTIRISHDA KLASTER YONDASHUVINING O‘RNI. INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES, 1(1), 156–167. Retrieved from <https://universalconference.us/universalconference/index.php/ICNSHS/article/view/277>

9. Muhridin, T. U. (2021). Oziq-ovqat sanoati korxonalar faoliyatini boshqarishning o'ziga xos ayrim xususiyatlari. Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 1(2), 65-75.